

Ayhan Kaya, *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*,
İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, 299 s.

Değerlendiren: Yunus Kaya

Günümüzde göç hem ülkemizde hem de dünyada akademinin ve siyasetin gündemini daha önce belki hiç olmadığı kadar meşgul etmektedir. Göç üzerine çalışan araştırmacıların vurguladığı gibi son yıllarda göç, İkinci Dünya Savaşının ardından Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar olan döneme göre artmış ve çeşitlenmiştir. Daha fazla sayıda ülkeden daha fazla sayıda insan daha fazla sayıda ülkeye göç etmeye başlamıştır. Fakat göç coğrafyasına bakıldığında ekonomik olarak daha müreffeh durumda olan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ülkelerin çekim merkezi olmaya ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla verdiklerine göre çok daha fazla miktarda göç almaya devam ettikleri görülmektedir.

Dünyanın yoksul bölgelerinden müreffeh bölgelerine yönelik bu insan akışının en çok tartışılan boyutunun ise Müslüman toplumlardan Batı toplumlarına olan göç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 11 Eylül saldırıları ile başlayan süreçte, Müslümanların Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya olan göçü giderek artan biçimde tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Hâlihazırda bu ülkelerde yaşayan ve çoğunluğu göçmen olan Müslüman topluluklara ise şüphe, kaygı ve önyargı ile yaklaşılmaktadır. Göçmenlere ve göçe yönelik tutum, Müslümanlar özelinde yoğunlaşmakta ve son dönemde İslamofobi tartışmaları etrafında oluşan olumsuz duruma sebep olmaktadır. Son yıllarda ABD'den İngiltere ve Kıta Avrupası ülkelerine kadar uzanan yelpazede aşırı sağ görüşlü veya popülist siyasetçilerin ve hareketlerin elde ettiği başarı ve güçlenen yabancı düşmanı söylem, ciddi bir krizin yaşandığını gözler önüne sermektedir.

@ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi. yunuskaya@gmail.com

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0157
İnsan & Toplum, 8(1), 2018, 160-163.
insanvetoplum.org

Bu bağlamda, Ayhan Kaya'nın dört Batı Avrupa ülkesinde Müslüman göçmenlere yönelik politikalar ve bu ülkelerdeki Müslüman göçmenlerin kimlik, kültür ve entegrasyon gibi konulara bakışını inceleyen çalışması, süregiden tartışmalara önemli bir katkıda bulunmaktadır. Kaya, kitabının hareket noktası olarak, 1960'lara kadar göçe olumlu bakan Avrupa devletlerinin ve toplumlarının özellikle son dönemde göçü kendi başına bir güvenlik sorunu ve çeşitli ekonomik ve toplumsal sorunların kaynağı olarak görmeye başlamaları gözlemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Müslüman göçmenlerin ve Euro-Türklerin göçmen gruplar arasında neden özel olarak hedef tahtasına konduğunu irdelemektedir.

2016 yılında İstanbul Bilgi Yayınları tarafından yayımlanan kitap, 2009 yılında Palgrave McMillan tarafından yayımlanan Kaya'nın İngilizce kitabının tercümesi olmakla beraber 2009 yılında yayımlanan kitaba göre belli güncellemeleri ve genişletmeleri içermektedir. Kitap, yazarın kariyeri boyunca bu konularda yaptığı bazı çalışmaların ve topladığı verilerin ortak bir analitik çerçeve etrafında bir araya getirilmesine ve genişletilip güncellenmesine dayanmaktadır. Bu değerlendirmede, kitabın içeriği takip edilerek Kaya'nın temel iddiaları ortaya konulacak ve ele alınacaktır.

Kaya, kitabına çalışmasının analitik çerçevesini oluşturacak olan yönetimsellik kavramı ve yönetimsellik biçimi olarak göçün güvenlikleştirilmesi, vatandaşlık ve vatandaşlık modelleri ile refahçı ve tedbirci devlet modellerini açıklayarak başlamıştır. Kitabın en önemli katkısı sayılabilecek bu kavramsallaştırma, göç ve Müslüman göçmenler bağlamında ele alınarak açıklanmıştır. Takip eden dört bölüm sıra ile Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da Müslüman ve Türkiye kökenli göçmenlere yönelik politikaları incelemektedir. Almanya'yı ele alan birinci bölümde, 1990'lara kadar göçmenleri kalıcı olarak görmeyen Almanya'nın bir göç ülkesine dönüşme süreci ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler ve çocukları ile kültür, kimlik ve vatandaşlık konusunda yapılan çalışmanın sonuçları sunularak bu kitle içindeki uluslar üstü bir kimlik ve kültür alanının varlığına vurgu yapılmıştır. Fransa'yı ele alan ikinci kısımda, ülkede göçün tarihsel gelişimi ve son dönemde yaşanan Banliyö Ayaklanmaları gibi olayların ışığında Fransız cumhuriyetçi geleneğinin eşitlik, özgürlük ve laiklik gibi değerler üzerine inşa edilen ve asimilasyonu hedef alan evrenselci modelinin işlevini giderek nasıl yitirdiği anlatılmıştır. Yakın dönemde gerçekleşen terör saldırılarının etkisi ile asimilasyondan ayrımcılığa doğru yaşanan evrim açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Felemenkçe, Fransızca ve Almanca konuşan üç ayrı topluluğu içeren Belçika'nın üç idari bölgesindeki göçmen politikaları karşılaştırmalı

olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, Flaman bölgesindeki çok kültürcü yaklaşım, Valon bölgesinde entegrasyonu önceleyen cumhuriyetçi yaklaşım ile Brüksel bölgesinde ikisinin karışımı olarak sayılabilecek politikaların etkileri, Belçika’da yaşayan Türkiye kökenli nüfus ve Faslılar üzerine yapılan ampirik çalışmanın bulguları üzerinden değerlendirilmektedir. Hollanda’yı ele alan dördüncü bölüm Hollanda’nın göç bağlamında demografik yapısını ve göçün ve göçmenlere yönelik tutumun tarihsel gelişimini ele almaktadır. Çok kültürcü olarak bilinen Hollanda’da göçmen politikasının son dönemde asimilasyonu önceleyen bir politikaya doğru evrildiği anlatılmaktadır.

Beşinci bölümde, göçmenlerin ekonomik zorluklar ve dışlanma ile başa çıkabilmek için oluşturdukları ayrılmış topluluk yapıları ele alınmıştır. Bu bağlamda ithal gelin ve damat olgusuna değinen Kaya, bu durumun entegrasyona olan olumsuz etkisine vurgu yapmaktadır. Çok kültürcü modelin bu ayrılmaya etkilerini ele alan Kaya, çok kültürcü model kadar cumhuriyetçi politikaların da bu ayrılmaya çözüm olmadığını vurgulamıştır. Altıncı bölümde İslam’ın incelediği dört ülkedeki toplumsal ve kurumsal konumunu tartışmaya açan Kaya, genç Müslümanlar üzerine yaptığı çalışmada, bireyselleşen ve din ile bu şekilde ilişki kuran yeni nesillerin İslam’ın yaşadıkları ülkelerde artan biçimde kurumsallaşması durumu ile karşı karşıya kaldıklarını ve arada kaldıklarını savunmaktadır. Burada, Müslümanlar ile toplumun geri kalanı arasında bir sınır çizmek isteyen ve İslam’ı kontrol altına alınması gereken bir güç olarak gören devletlerin bu kurumsallaşmadaki rollerini de vurgulamaktadır.

Takip eden son bölümde İslamofobiyi ele alan Kaya, İslamofobiyi tetikleyen etken olarak neo-liberal politikalar sonucu toplumsal rolü değişen devlet yapılarını görmektedir. Refah devleti döneminde toplumun bütününe yönelik ve bireyleri piyasanın olumsuz etkilerinden koruyan bir işlev üstlenen devlet, bugün neredeyse sadece düzenleyici bir rol oynar hale gelmiştir. Bu durum, ev sahibi toplumlarda emniyetsizlik hissini körükleyerek popülizme yol açmış; göçmenler arasında ise ekonomik sıkıntılara ve artan önyargılara karşı içe dönmeyi ve toplumsal ve mekânsal olarak ayrılmayı tetiklemiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi Kaya’nın kitabının en önemli katkısı ve dikkat çeken yanı, göçe ve göçmenlere yönelik politika ve tutumların oluşmasında göçten bağımsız olarak şekillenmiş olan süreçlere yaptığı vurgudur. Kendi ifadesi ile göçün “istatistikleştirilmesine” karşı çıkan Kaya, sadece göçmen akışı ve göçmen nüfus oranları üzerinden yürüyen tartışmaların sığılına ve yanıltıcı etkisine dikkat çekmektedir. Kaya’nın neo-liberal ekonomik politikaların hayata geçirilmesi ile refah

devleti modelinin gerilemesi ve yerine konan tedbirli devlet modeline yaptığı vurgu önemlidir. İncelediği dört ülkede ekonomik olarak zayıf olan göçmenlerin refah devletinin yokluğunda nasıl içe döndüklerini ve bunun ev sahibi toplumlarla nasıl bir ayrışmaya yol açtığını ikna edici bir biçimde anlatmaktadır. Buna ek olarak, ayrılan göçmen grupların güvenleştirilerek ev sahibi toplumlar bağlamında nasıl bir siyaset ve yönetim aracı haline getirildiğini de göstermektedir. Kaya'nın bu yaklaşımı, kitapta sıkça değindiği İslamofobi konusundaki indirgemeci yaklaşımlara da önemli bir alternatif sunmaktadır.

Genel olarak kitap, Kaya'nın konuya hâkimiyetini göstermektedir. Ele alınan ülkeler hakkında bir kısmı yazarın kendi topladığı verilere dayanan bir bilgi zenginliği göze çarpmaktadır. Fakat kitapta, özellikle Kaya'nın kariyeri boyunca yaptığı çalışmaların bir araya getirilerek yeniden değerlendirilmesine dayanmanın getirdiği birtakım anlaşılabilir sıkıntılar görülmektedir. İlk olarak, farklı ülkelerde farklı veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı gözlenmektedir. Bu karışık yöntem (mixed-methods) kullanımı olarak ifade edilebilirse de aynı yöntemlerin bütün örnek olaylarda aynı şekilde kullanılmamış olması sebebi ile ortaya karışık-yöntem içeren çalışmaların veri çeşitliliği ve zenginliğinden ziyade farklı bağlamlarda farklı yöntem ve amaçlarla toplanan verilerin karşılaştırılabilirliği sorunu çıkmaktadır. Mesela, Almanya'da anket verileri üzerinden çıkarımlar yapılırken Hollanda'da sadece resmî kaynaklardan alınan makro verilerle yetinilmek zorunda kalınmış görülmektedir. Buna ek olarak, değerlendirilen dört ülkenin neden seçildiği konusunda Kaya'nın daha önce bu ülkeler üzerine çalışmalar yapmış olması dışında bir açıklama görülememektedir. Kitapta bu konudaki tek açıklama, ilk bölümde Belçika ve Hollanda'daki vatandaşlık modelleri ile Fransa ve Almanya'daki vatandaşlık modelleri arasındaki paralellikler üzerine yapılmış olan tartışmadır (s. 34-35). Son olarak, kitabın en önemli katkısı olarak görülebilecek olan refah devletinin geri çöküşünün etkisi, örnek olayların ele alındığı bölümlerde yeterince ele alınmamıştır. Ayrı bölümlerde ele alınan ve incelenen ülkeler özelinde yeterince bilgi içermeyen bu tartışma, ortaya koyulan iddiaların gücünü zayıflatmaktadır.

Toparlamak gerekirse, Ayhan Kaya'nın bu çalışması göç, Batı'daki Müslüman azınlıklar ve yükselen İslamofobi gibi konularda bütüncül ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Kitap, göç, kimlik, entegrasyon ve din konularına ilgi duyan bütün araştırmacı ve okuyuculara fayda sağlayacaktır.